

ПЕДАГОГІЧНИЙ СПАДОК ПАВЛА РУСИНА З КРОСНА В СВІТЛІ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Соціокультурні передумови формування освіти в Україні в період з XIV по XVI століття характеризуються подоланням феодальної роздробленості, перебуванням південно-західних українських земель у складі Польщі, Литви, Угорщини і Молдавії, посиленням феодального і релігійного гніту.

Друга половина XVI – середина XVII ст. – це період швидкого розвитку ремесел і торгівлі. В цей час посилювалась роль міст, передусім як ремісничих і культурних центрів, зростала національна самосвідомість, антифеодальна та визвольна боротьба народних мас.

На даному етапі розвитку української державності спостерігається швидкий злет в утвердженні системи народного виховання, який почався зі створення міських братств, створюваних міщанами та шляхтою, духовними особами і козаками. Братства ставили своїм завданням розвиток української громадської свідомості, здобуття та охорону прав народу. Весь прогресивно настроєний люд розумів, що цій благородній меті найкраще слугуватиме освіта. Тому вищезгадані організації ставили собі за мету відкриття шкіл, організацію навчального процесу, підтримку шкіл матеріально, розвиток книговидавничої справи, поширення серед народних мас прогресивних ідей [5: 88–95].

6 жовтня 1596 року відбувся Берестейський собор, результатом якого стало підписання унії з Римом, що дозволило зберегти в умовах полонізації та латинізації східний обряд, пробудити національну свідомість українців, захистити українську мову, створити умови для появи української інтелігенції. Ця унія дала народу національну церкву, національні уніатські школи. Уніатські школи орієнтувались на західну педагогіку та давали непогані як на той час знання; вартим уваги є також те, що навчання в них проводилось рідною мовою.

Значний вплив на формування української освіти мала також епоха Відродження, яка породила гуманізм і Реформацію, послаблюючи цим самим позицію Ватикану у Західній Європі [4: 150–151].

Гуманізм епохи Відродження знаменував собою становлення нових відносин у Європі. На протигагу феодальній ідеології, в основі якої був Бог, на першому місці в гуманістичній філософії стоїть людина, її утвердження в світі, пошук людського щастя, яке гуманісти вбачали в свободі і освіченості особистості, в справедливому суспільному ладі. Власне Гуманізм зародився в Італії і швидко поширився на країни Європи.

Мета статті визначити особливості світоглядних та педагогічних ідей однієї з найяскравіших постатей у гуманістичному русі – Павла Русина з Кросно.

З пробудженням національної свідомості, інтересу до рідної історії, культури, мови, з виникненням потреби у розвитку освіти й науки гуманістичні ідеї знаходять поширення і в Україні. Їх провідниками були в основному представники інтелігенції, які навчались в польських та західноєвропейських університетах.

У розвитку культурних зв'язків України та Європи помітну роль відіграв Краківський університет, де лише в XV–XVI ст., чимало вихідців з України отримали ступінь бакалавра та магістра Краківської академії. Гуманісти українського походження, які називали себе тоді русинами, вносили вклад у розвиток української науки і культури епохи Відродження, діяли як в Польщі, так і на заході Європи [6: 198–199].

До перших гуманістів можна віднести Станіслава Оріховського-Роксолана (1513–1566). У своїх творах Оріховський-Роксолан проповідує віротерпимість. Його трактат “Про закон безшлюбності” набув широкого розголосу на Україні серед православного населення. Взагалі, Оріховський-Роксолан – визначна постать доби українського Відродження. В Західній Європі його називали “українським Демосфеном” та “сучасним Цицероном”. Серед філософських питань, які посідають чільне місце в його творчості, найбільшої уваги заслуговують правові та історико-філософські. Оріховський обстоює суспільно-договірне

походження держави, принципи шляхетського парламентаризму, ідеї природного права, незалежність світської влади від церкви, певною мірою захищає інтереси третього класу, а іноді навіть низів суспільства. Природне право ставить вище людських законів, які за потреби можна змінювати. Обґрунтовує характерні для гуманістичної етики принципи спільного блага, патріотизму, служіння державі, підпорядкування приватних інтересів спільному добру.

Обстоюючи гуманістичні погляди на історію, на місце і роль людини в історичному процесі, Оріховський-Роксолан розглядає історію не як реалізацію наперед визначеного божественного припису, а як розгортання людської драми. В історичному знанні він знаходить засіб пробудження свідомості народу, історичної пам'яті, виховання патріотичних почуттів. Себе ж Оріховський-Роксолан вважав представником і українського і польського народів [7: 148–149].

У Краківському університеті наприкінці XV – на початку XVI ст. працював магістр Лукаш з Нового Міста, який видав у 1552 році підручник епістолографії.

Випускником Краківського університету був і Юрій Дрогобич (Котермак), відомий вчений у галузі астрономії, математики та медицини, доктор Болонського університету. Творчість Дрогобича також має яскраво виражений гуманістичний характер, що виявляється, зокрема у його поглядах на Бога, природу, людину. Дрогобич високо оцінював людський розум, вірив в його силу, можливість, у здатність пізнання світу та його закономірностей, у спроможності людини використовувати пізнавальну діяльність на свою користь. У людському розумі, освіті Юрій вбачав головну рушійну силу історичного розвитку й суспільного поступу. Проблему співвідношення небесного та земного світів розв'язував у дусі неоплатонівської ідеї. Космічної любові, якою, гадав, сповнений Всесвіт. На думку Дрогобича людина, завдяки своїй добродішності може уподібнитись до Бога [4: 168–169].

Із Краківським університетом пов'язана діяльність *Павла Русина з Кросна*, українця за походженням, поета та педагога, навколо якого гуртувалися як польські, так і українські гуманісти.

Біографічних відомостей про Павла Русина збереглося небагато. До цього часу не вдалося встановити його рік народження: називають проміжок часу від 1470 по 1474 р. Достеменно відомо, що народився він неподалік Перемишля, у містечку Кросно, яке на той час посідало значне місце серед центрів торгівлі і ремесел. Припускається, що Павло взяв собі псевдонім “Русин” тому, що м. Кросно знаходиться на території, заселеній українцями, і не обов'язково свідчить про національну приналежність педагога та поета-гуманіста. Згодом дослідник творчості Павла Русина Б. Кручкєвич знайшов у судових книгах міста Кросно свідчення, датовані 1516 роком, у яких йдеться про якогось магістра вільних мистецтв, Павла Процлера, сина Йогана Процлера. А у зв'язку з тим, що більше не знайдено ніяких згадок про якогось іншого магістра з того самого міста, то дослідник слушно припускає, що йдеться саме про Павла Русина. Окрім того, у списках студентів Краківського університету знайдено запис: “Paulus Ioannis de Krosna Premisliensis”.

Інші дослідники висунули гіпотезу про німецьке походження Павла Русина, спираючись на історичний факт, що місто Кросно було заселене на той час в основному німецькими колоністами, а Йоган Процлер у 1480 році був бургомістром цього міста. А те, що в списку Краківського університету він числиться як Перемишлянський, могло означати те, що Павло просто хотів показати своє походження з Кросна, що біля Перемишля, а не з більш відомого воєводства Кросно в Сілезії.

З іншого боку дослідник слов'янської літератури І. Голенищев-Кутузов вважає припущення щодо німецького походження Русина недоведеним. Мірилом національності він бере самовизначення автора. На думку І. Голенищева-Кутузова, Павло Русин був українцем.

У деяких історико-культурних працях його згадують у контексті українського Відродження, хоча окремих публікацій, які би висвітлювали життєвий та творчий шлях Павла Русина немає.

Інший дослідник, О. Вітовський відзначив, що німецьке походження Русина не означає німецької самосвідомості. До того ж магістр Павло не залишив жодних свідчень про своє німецьке походження. Можливо, це пояснюється тогочасними політичними та релігійними протиріччями між німцями та корінним населенням Польщі.

Після закінчення Грейсвальдського університету Павло Русин деякий час працював там як бакалавр вільних мистецтв. Повернувшись до Кракова, Русин продовжує навчання в Краківській академії, де у 1506 році стає магістром вільних мистецтв. Павло Русин ввійшов у творче та політичне життя Кракова, але науковці не відзначають впливу польських політичних процесів на його творчість. Не згадує у своїх творах автор і про національну приналежність до Польщі. Відмежування Павла від поляків стає зрозумілим, коли прийняти думку, що поет все-таки усвідомлював свою приналежність до Русі, хоч стверджуючи це важко уникнути певних сумнівів щодо цього.

У типологічному відношенні творчі шукання Русина найближче стоять до практики північноєвропейських гуманістів. Це пояснюється тим, що ідеї Гуманізму проникали в Польщу в основному з Німеччини. Переважно звідти поступали книги, в тому числі і підручники для академії, Краків часто відвідували німецькі гуманісти [5: 128–135].

Павло Русин, як і більшість гуманістів, відстоював ренесансно-гуманістичну ідею про спроможність людини своїми зусиллями, доброчесністю та доблестю дійти до богоподібності, досягти земного безсмертя.

Він також був прихильником концепції природного права, захищав особисті свободи. Стверджував право людини на повноцінне життя, свободу сумління, керівництво власним розумом. Відсутність або порушення одного з цих прав Павло розглядав як прояв варварства та деспотизму. Ідеальною формою правління вважав освічену монархію, обмежену законом. У своїй поетичній творчості він розвивав неоплатонівську ідею близькості поета до пророка: “...бо призначення співців – про священне віщати: В кожному звуці струни – правди вагоме зерно...” [7: 154–155].

Дослідник поетичної спадщини Павла Русина Ольга Савчук розділяє його творчість на три групи:

- **Духовна поезія** (“Пісня Павла Кроснянина до всіх святих”, “Інша інвокація до всіх святих”, твори маріологічного циклу). Це в основному вірші релігійного змісту, що прославляють біблійних осіб, церковні свята або просто є молитвами, створеними за законами жанру.
- **Панегіричні твори**, присвячені тогочасній світській та духовній знаті, а також злободенна поезія панегіричного спрямування (“Елегійна пісня магістра Павла Кросенця, складена про життя, характер, долю найславетнішого лікаря Адальберта з Шамотули”, “Епіталама”). Панегіричне спрямування творів Павла Русина пояснюється тим, що наявність панагіризму є однією з найвизначніших рис латинської поезії гуманістів.
- **Морально-дидактична поезія** пов’язана з педагогічною діяльністю Павла Русина в стінах Краківської академії, де він з 1507 по 1516 рр. (з перервами) як “collega minor” тлумачив римських письменників Вергілія, Овідія, Клавдіана, Лукіана, Сенеку. Він об’єднав навколо себе молодих поетів (Я. Вислицького, Р. Агріколу-Молодшого, Я. Дантишка, А. Сухтена), створив власну поетичну школу. До морально-дидактичної поезії відносять такі твори: “Ода Павла Русина з Кросна до Аполлона”, “До Галії”, “До читача”, “До книжечки”, “Похвала Валерію Максиму”, “Пісня, яка в загальних рисах охоплює життя поета Горація”).

Якраз у морально-дидактичних віршах особливо виразно проступають особливості ренесансно-гуманістичного світогляду поета та педагога Павла Русина. Відомо, що дидактична поезія мала великий успіх у читачів як у Середні віки, так і упродовж усього Ренесансу. Тогочасні творці вважали, що людину формує не тільки природа, а й цілеспрямоване виховання.

Педагогічна спадщина, яку залишив по собі магістр Павло являє собою настанови щодо **морального виховання молоді**.

У своїх творах Павло Русин намагається не лише зацікавити академічну молодь вивчати римську літературу, а й допомогти їм знайти своє **місце в житті**. Дороговказом тут можуть бути книги – джерела мудрості.

Критерії підбору для коментування того чи іншого письменника різні: Публій Теренцій, наприклад, привернув увагу магістра своєрідним підбором слів і витонченістю мови [3: 136–140].

Важливе місце у системі педагогічних поглядів Павла Русина відводиться розвитку пізнавальної діяльності учнів. Наприклад, корисними для читачів він вважає такі книги, які мають пізнавальне значення: знайомлять з містами, народами, ріками, джерелами, горами.

Однак, основна цінність творів, які поет рекомендував читачам, у тому, що вони вчать доброчесності. Оголошуючи початок лекції, присвяченої коментуванню того чи іншого автора, Павло Русин закликає студентів читати твори Вергілія, Теренція, Сенеки, Персія, Горация передусім з огляду на їх **виховне значення**: у цих книгах прославляються чесноти та засуджуються негативні риси людей.

У “Похвалі Валерію Максиму” Павло Русин звертається до читачів з закликом “служити щоденно милій наставниці – Святій Чесноті”. Лише у службі чеснотам Павло вбачає можливість досягнути щастя.

Діянь великих прагне Чеснота ця
Й трудів незмірних; чи ж не тому вона,
Єдина, вказує до щастя
Справжнього й святості шлях достойним.

Для Павла Русина **доброчесність** – найвища і, очевидно, єдина цінність людського життя, немає “нічого кращого за неї, нічого приємнішого”. “На вершину доброчесності піднятися важко, а корінь її – гіркий на смак.” “Однак, якщо вона проникне тобі глибоко в душу, ніщо її звідти не вирве, вона буде слідувати за тобою через моря і гори”. Все на світі тлінне, а доброчесність – непідвладна смерті, вона дає справжню знатність, прикрашає своїх вихованців справжніми титулами, свідком чого є героїчна римська історія. На думку Русина, у житті кожної людини настає час, коли вона, як Геракл на роздоріжжі, має вибрати свою життєву стежку. Зробити правильний вибір допоможе вивчення античної літератури.

У своїх творах Павло Русин закликає чинити опір тим, хто “звик лудити ніжним вином піднебіння в’яле”, “так само й з тим, в’їдлива хіть кому під самим серцем гніздо чорне звилла”, натомість він рекомендує читати книги римських поетів, в яких описані “мужів діяння і вислови їх, на диво влучні”.

На думку Русина, людина повинна розвивати свої таланти, але самі вони не з’являться, тому їх треба постійно і наполегливо вдосконалювати. І в результаті людина піднесеться над іншим людом, який “бесіди вбогі снує про марниці свої”.

Досягти досконалості молода людина може лише у *праці*. Лише у праці людина може досягнути істину буття.

Світлий душею, мов сніг, збирайся до справжньої праці:
В ній лиш одкриєш, повір, істини обрис чіткий.
Тільки тоді круг чола лавроносний вінець обів’ється,
Гордістю й сяйвом тоді будеш для свого краю.

Отже, Павло Русин з Кросно безумовно є одним із найвизначніших представників українського Гуманізму. Його педагогічна спадщина повною мірою відображає ідеї Європейського Відродження та філософські погляди античних мислителів і являє собою нову як на той час систему морально-дидактичних настанов щодо виховання молоді. На думку Русина, кожна людина повинна прагнути до божественної досконалості, що піднесе її над іншими. Щоб досягнути цього, вона мусить вірити в Бога, плідно і наполегливо працювати над собою, прагнути до доброчесності, бути трудолюбивою, не наслідувати

грішних людей, ставити собі за ідеал відомих римських та грецьких діячів. Мудрість свою вона повинна черпати з античної історії.

Перспективу даної роботи вбачаємо у подальшому дослідженні літературно-педагогічного спадку Павла Русина та систематизації його морально-дидактичних поглядів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР. – М.: Педагогика, 1988. – С. 143–151.
2. Дожовтнева українська література. Українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1988. – 340 с.
3. Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1993. – 450 с.
4. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
5. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
6. Філософія Відродження на Україні. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 326.
7. Філософська думка в Україні. – К.: Пульсари, 2002. – 290 с.

УДК 37.01(09)

Сабат Н.В.

“ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ПОКЛИКАНЕ СПРИЯТИ ФОРМУВАННЮ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ” (Б.М. СТУПАРИК ПРО ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ)

Широкому загалу науковців, викладачів, освітян, аспірантів, студентів добре відоме ім'я Богдана Михайловича Ступарика – доктора педагогічних наук, професора, член-кореспондента АПН України. 19 жовтня минає три роки з часу відходу у вічність цієї неординарної постаті, талановитого науковця, Людини від Бога. На жаль, для багатьох представників молодшої наукової генерації знайомство з відомим ученим, істориком педагогіки відбудеться лише через його багатогранну творчу спадщину, що налічує понад 220 найменувань і піднімає не лише історико-педагогічні, але й гострі болючі питання сьогодення. Вважаємо, що сьогодні, коли важливу роль в освітніх перетвореннях відводиться учителю, особистості з сильним характером, чіткою громадянською позицією, особливо потрібним є вивчення ідей ученого, викладених ним у численних монографіях, методичних рекомендаціях, підручниках, статтях.

Розвідок про життя й творчість вітчизняного науковця на сьогодні маємо небагато, оскільки даний напрям досліджень є новим. 60-річчю з дня його народження присвячена стаття академіка В. Качкана, що вийшла друком у журналі “Обрії” [3]. Короткі відомості про вченого подано в словниках, пропам’ятних книгах тощо [1: 322; 4: 312; 7: 152; 21: 152]. Його іменем названо кафедру історії педагогіки Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. 10 грудня 2002р. в с. Задубрівцях Снятинського району Івано-Франківської області, звідки родом науковець, було проведено педагогічні читання “Богдан Ступарик – людина, педагог, учений”. Земляки тепло відгукувалися про Богдана Михайловича як людину, відзначали його надзвичайну працьовитість, зібраність, гуманність, високо поцінували творчий доробок ученого. Задубрівську школу I–II ступенів було ухвалено назвати іменем Богдана Ступарика, а кращим учням 9–11 класів установити премію його імені.

27–28 березня 2003р. у Прикарпатському університеті проведено педагогічні читання на пошану професора Б.М. Ступарика, учасники яких (Вихрущ А., Завгородня Т., Качкан В., Кононенко В., Любар О., Ничкало Н., Руснак І., Талалуєва Н., Чепіль М. та ін.) аналізували